

L-Arkivju Mužikali tal-Knisja Parrokkjali ta' Haż-Żebbuġ

Ričerka u kitba ta' Noel D'Anastas

Tlettax il-sena ilu, ftit qabel il-festa ta' San Filippu cèlebrata f'Haż-Żebbuġ, jien u l-Kanonku Dun Ĝwann Azzopardi li f'dak iż-żmien kien Kuratur tal-Mužew tal-Kattidral fl-Imdina, konna morna fuq stedina tal-Arċipriet Dun Charles Attard li kien habrek bis-shieh biex naraw l-arkivju mužikali ta' din il-Parroċċa. Niftakar li kwantità kbira ta' manuskritti kienu miġbura f'kaxxex tal-kartun mingħajr wisq ordni sistematiku, b'uhud minnhom jehtiġilhom aktar attenzjoni u ndafa.

Kienet esperjenza sabiha għalija li jkoll l-okkażżjoni li nahdem fuq din il-kollezzjoni ta' rahal antik bi storja artistika, liema rahal fih twieldu, ghexu jew hadmu whud mill-aqwa kompożituri u mužičisti li kellha Malta specjalment matul is-sekli 18 u 19, fosthom Dun Giuseppe Pullicino, Dun Teodoro Piscopo, u *Maestri di Cappella* ohra li matul is-snin għamlu dan ir-rahal bhala centrū urbaniku kulturali.

Ix-xogħol fuq it-tindif, tqassim, l-indiċi u l-katalogar ta' din il-kollezzjoni tlesta

f'Novembru 1991, liema xogħol metakuluž hadli bosta xħur biex minn kwantità ta' karti sfuži u mitluqa, ġew kompilati u sistematic bil-ghan li jservu ta' memorja nazzjonali wisq aktar ta' patrimonju għal dan ir-rahal. L-ghan ta' dan il-proġett kien li jservi ta' thejjija għal studju minn ricerkaturi u studenti universitarji sew f'Malta kif ukoll barra bit-tama li dawn ma' jibqgħux biss jimlew lix-xkaffef vojta iżda jinstemgħu f'xi kunċert.

Minn dawk il-kaxxex inħarġu 247 kompożizzjoni ta' kompożituri lokali u xi traskrizzjoni ta' bċejjeċ ta' kompożituri barranin li l-mužika tagħhom kienet tindaqq u tingħoġġob fil-knejjes tagħna.

L-Arkivju

L-arkivju mužikali jiġib fuq sagra u liturġika miktuba minn bosta kompożituri Maltin li whud minnhom huma magħrufa sew fil-knejjes tagħna. Dan huwa rappreżentat minn 29 kompożituri lokali u 8 ohra barranin. Hemm ukoll inkluż 50 kompożizzjoni li l-kompożituri tagħhom baqa mhux magħru.

L-aktar tliet kompożituri rappreżentati bil-wirt tagħhom fl-arkivju tal-parroċċa ta' dan ir-rahal huma Michele De Ferraris li jhaddan 70 kompożizzjoni, Paolo Felici b'55 biċċa mužikali u Pietru Paolo Bugeja bi 18-il kompożizzjoni. Uhud minn dawn ix-xogħlijet inkitbu apposta biex jındaqqu fiċ-ċelebrazzjoni tal-festa principali u oħrajn sekondarji li

kienu jinżammu f'dan ir-rahal b'ċerta għożza u čelebrità.

Michelle De Ferraris huwa kompożitur li ftit jew xejn nafu dwaru. Imwieleq Napli u għex hafna minn hajtu f'pajjiżna. Huwa rregiżrat li kien joqghod il-belt, iżda jingħad ukoll li għamel xi snin joqghod fl-inħawi ta' Bir id-Deheb, bl-ahhar ta''hajtu qattghu f'dar tal-anzjani.' De Ferraris kien ingab Malta mill-familja ta' mužiċisti Diacono taż-Żejtun. Kiteb kwantitā kbira ta' mužika sagra li hafna minnhom għadhom arkivjati f'bosta arkivji madwar Malta u Ghawdex. Xniegħat jghidu li De Ferraris kien iħobb illegġeg l-inbid u r-rum u jingħad li kien jigi kummissjonat jikteb xi biċċa mužika sagra bi ħlas ta' flixkun rum. Għalkemm hawn bosta kompożizzjonijiet u addazzjonijiet tieghu mxerdin 'l hawn u 'l hemm, rari l-mužika tiegħu ndaqqet, l-aktar wara mewtu, forsi ghax ma' tantx thaddan element daqshekk popolari ikkomparatt mal-kontemporanji tieghu fosthom Nani, Bugeja, u Galea.

Bosta mix-xogħlijiet mužikali ta' Michele De Ferraris f'dan l-arkivju nkitbu bejn 1-1853 u 1-1885 u whud minnhom huma awtentiċi. Il-Kyrie Pastorali għal-żeww tenuri u baxx miktuba fl-1868 b'temp pastorali ġiet dedikata lil Patri Ģeremia li f'dak iż-żmien kien gwardjan fil-kunvent tal-Kappuċini fil-Furjana. Il-Laudamus Gratias miktuba għal-Sopran inkibbet b'dedika lil habib tiegħu Achille Tonna, filwaqt li s-Subvenite mill-quddiesa funebri komposta għal erba vuċċijiet – soprano, –żewġ tenuri u baxx – kellha dedikazzjoni lill-Patri Salvatore Pace, li kien parroku fil-knisja bażilika tal-Porto Salvo fil-belt. Ghall-festa ta' S. Fillippu kiteb il-gradwal *Alleluja De Exelsio Misit* li wkoll għandu xi arrangiamenti ghall-festi oħra. Għandu wkoll arkivjat żewġ innijiet ghall-festa ta' San Ġużepp Te Joseph Celebrant miktubin

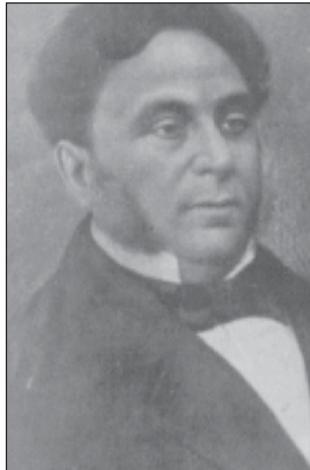
ghall-erba vuċċijiet, waħda minnhom iddatata 1855. Hafna mix-xogħlijiet ta' De Ferraris jhaddnu partitura orkestral kif ukoll l-ispartiti ghall-vuċċijiet u l-strumenti.

Id-dilettant Paolo Felici li huwa marbut ma' dan ir-rahal ihaddan 55 xogħol mužikali li l-biċċa l-kbira tagħhom huma miktuba fuq partitura ghall-pjanu jew vokali. Bhal De Ferraris, Felici huwa rappreżentat b'mužika liturgika l-aktar quddies, għosrieni, antifoni u innijiet li hafna minnhom ma' jgħib l-ebda data meta nkitbu jew traskritti. Jidher li fil-ftit li hemm traskritt, id-dati jvarjaw bejn l-1903 u l-1914. Fost ix-xogħlijiet tieghu nsibu responsorji ghall-festa ta' S. Filep ghall-żewġ vuċċijiet maskili, u żewġ antifoni *In Sepulcrum* għal baxx solist u *Hodie Philippus* miktuba għal tenur u baxx. Innu Novis Philippus huwa kompost in *Fammiore* ghall-żewġ tenuri u baxx – mužika li x'aktar setgħat indaqqet fil-jiem tat-tridu jew f'nhar il-festa meta Felici kien mexxa l-mužika fil-festa ta' San Filep.

Fl-1916, Paolo Felici kien supplenti tas-surmast Riccardo Bugeja fil-festa principali fejn kien mexxa l-mužika fit-tridu u fil-festa bi ħlas ta' £11-10-6 (Esito 1893-1917 p.22) Fit-tlett snin ta' qabel, is-surmast Bugeja thallas biss ghall-festa, forsi ghax Felici mexxa l-mužika fit-tridu. Jidher ukoll li Felici kien jagħmel hafna traskrizzjonijiet ta' mužika fejn kellu wkoll arkivju privat peress li bosta mill-manuskritti misjuba fl-arkivju ta' din il-parroċċa kieni xi darba jew oħra fil-pussess tal-kollezzjoni tiegħu.

Bugeja - Nani – Burlò: *Maestri di Cappella f'Haż-Żebbuġ*

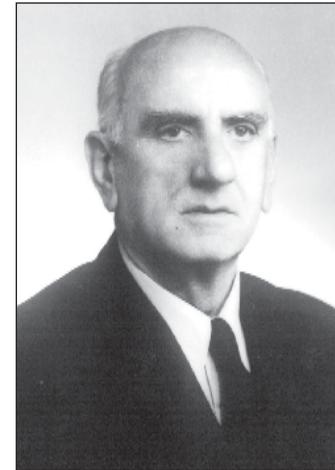
Kompożitur iehor fl-arkivju parrokkjali ta' Haż-Żebbuġ huwa Pietru Pawl Bugeja, missier id-dinastija tal-familja mužikali Bugeja. Huwa twieled il-belt fid-29 t'April 1772 u miet fit-12 ta' Ĝunju 1828 – missier il-kompożituri Vincenzo (1805-1860),

Vincenzo Bugeja

Mro Riccardo Bugeja

Dr Paolo Nani

Filippo (1808-1891) li t-tnejn kienu *Maestri di Cappella* f'Haż-Żebbuġ kif ukoll dixxident iehor fi hdan din il-familja – Riccardo (1844-1926), iben Vincenzo li bejn l-1883 u l-1918 mexxa l-mužika fil-festa ta' San Filep.

Fost il-kopji ta' manuskritti ta' Pietru Pawl Buġeja li jinsabu hawn, insibu xogħol awtentiku ghall-erba vuċċijiet SATB. Il-Lauda *Jerusalem* inkitbet fl-1805 u kienet rappreżentata ghall-ewwel darba fit-3 ta' Mejju 1806 fil-knisja tal-Agostinjani fil-belt. Dan ix-xogħol kelli padrun tieghu lis-Sacerdot Pasquale Vella. Uhud mit-18 il-biċċa ta' Buġeja arkivjata fil-parroċċa kienu sparpaljati f'kollezzjonijiet privati ghall-użu personali ta' Felici u Giovanni Caruana.

Vincenzo Buġeja li kien mexxa l-mužika fil-festa tas-snin tletin tas-seklu 19 huwa rapprezentat b'Litanija, filwaqt li Dun Giuseppe Burlò minn Vittoriosa għandu *Responsorio del mercoledi santo* u ma' jgib l-ebda data. Iż-żewġ xogħliljet mhumiex awtentici. Burlò, kompożitur ta' element tajjeb kien *Maestro di Cappella* f'Haż-Żebbuġ bejn l-1835 u l-1837. Kontemporanju ta' Burlò kien Dun Giuseppe Principato li bħalu studja l-mužika ma' Francesco Azopardi. It-Tantum Ergo ta'

Principato huwa awtentiku miktub għal żewġ soprani u baxx. Qabel wasal f'dan l-arkivju, dan ix-xogħol kien fil-pussess ta' Dun Lorenzo Saliba minn Hal-Qormi. Xi kompożizzjonijiet ta' Dun Giuseppe Principato jinsabu arkivjati fil-Mużeu tal-Kattidral fl-Imdina, fil-Kattidral t'Għawdex u f'dak tal-Kunvent tal-Karmnu fl-Imdina.

L-arkivju muzikali ta' Haż-Żebbuġ jiġbor fih ukoll żewġ biċċiet ta' Dr. Paolo Nani (1814-1904) – wieħed mill-*Maestri di Cappella* li għamel żmien twil immexxi l-mužika f'dan ir-rahal. Fil-fatt, huwa mexxa l-mužika fil-festa bejn l-1857 u l-1867 bi ħlas ta' 140 skud kull sena. Dr. Nani li din is-sena qed jiġi mfakkar b'għeluq il-mitt sena minn mewtu, reġa rritorna fil-festa tal-1876 u baqa b'din il-kariga sal-1882.

Kien propju f'dawn iż-żminijiet li kienet qamet kwistjoni tal-mužika sagra fil-knisja. Dak iż-żmien iż-żewġ *Maestri di Cappella* principali f'Malta kienu Bugeja u Nani. Tant il-pika u l-firda kienet kibret bejn il-partitarji tas-surmastrijet Bugeja u Nani li meta fl-1874 kienet waslet il-festa titulari ta' San Filep ġara li kien hemm min ried jibqa jżomm lil Bugeja u kien hemm min ried jibdel u jgħib lil Nani. Iżda, kien ġie deċiż li kellu jibqa' Bugeja.

Kompożituri Ohra

Angelo Galea (1806-1890) kompožitur Żebbuġi jitqies li kien l-ewwel Malti li għamel isem kbir bhala surmast tal-banda tar-reġġiment fosthom dawk 92 *Highlanders* u r-Royal Malta Fencibles. Angelo Galea habrek bis-shieħ li jgħin lil ibnu Filippo biex iwaqqaf skola tal-muzika f'Haż-Żebbuġ, bil-hsieb li jgħaqqa bandā popolari li eventwalment kellu jkun il-fundatur tal-Banda San Filep. Uhud mix-xogħlijiet tieghu jinsabu fl-arkivju tal-Kattidral t'Għawdex u għand dixxidenti tal-familja tieghu.

F'Ottubru 1858, meta kien l-Ingilterra, Angelo Galea kiteb *Te Deum* għal-żewġ tenuri, baritonu u baxx. Dan huwa l-uniku xogħol minn tieghu li jinsab f'dan l-arkivju.

F'din il-kollezzjoni hemm *Salve Regina* u *Litania* li ghalkemm mhumix awtentiċi, l-original tagħhom mhux inkluż fil-kollezzjoni li hemm arkivjat fl-arkivju tal-Kattidral fl-Imdina. Fit-traskrizzjoni hemm imniżżeż l-isem tal-padrone Gregorio Balzan Magri —*Citta Rohan* u ġġib id-data tat-13 ta' Lulju 1899.

Insibu wkoll *Litanie BVM No. 6* ta' Giuseppe Doublet. Dan il-kompožitur għandu l-wirt mużikali tieghu arkivjat fl-arkivju tal-kunvent tal-Karmnu fl-Imdina u fl-arkivju tal-Kattidral – liema manuskritti kien jagħmlu parti mill-kollezzjoni ta' J.B. Cassar qabel dawn ingħataw lill-Kattidral fis-snin tmenin tas-seklu l-iehor. Eduardo Farina li huwa marbut l-aktar mal-element bandistiku fil-Hamrun, huwa rappreżentat bit-Tantum Ergo li kien kitbu fl-1881.

Kompožituri ieħor interessanti fit-tieni nofs tas-seklu 19 kien Roberto De Cesare. Bhal huh Francesco twieled Bormla fl-1842 u studja ma' Francesco Mallia Cassar u Giuseppe Spiteri Fremond. Bhal huh kien kantant prolifiku u kompožituri iżda aktar

tard spikka aktar fil-gurnaliżmu u l-politika. Miet f'Tas-Sliema fl-ahhar t'Ottubru 1910. F'Haż-Żebbuġ insibu żewġ xogħlijiet minn tieghu li huma awtentici miktubin bejn l-1874 u l-1875. *Id-Domine Deus* hija komposta għal tenur u orkestra filwaqt l-innu *Ave Maris Stella* kompost ghall-żewġ tenuri u baxx ġiet miktuba ghall-festa ta' l-Assunzjoni f'Hal-Tarxien.

Interessanti n-nota li nsibu fuq il-partitura tat-Tantum Ergo miktub minn Salvo Mifsud Ellul. Miktuba bejn l-1901 u s-sena ta' wara b'nota li tħid “ex Govt. School – 274 High Street, Żebbuġ”. Jidher li dan kien attiv f'din l-iskola jew indikazzjoni li din il-biċċa mużika indaqqet propju fl-iskola primarja tar-rahal.

Bhal Mifsud Ellul li ftit instab tagħrif dwaru, nsibu wkoll lil certu N. Xiberras Azzopardi. Dan l-arkivju jiġbor sitt xogħlijiet minn tieghu kollha ddatati, miktuba bejn l-1876 u l-1899. Dan jinkludi l-Messa Interna No.1, *Messa de Requiem*, responsorji tal-mejtin u l-ewwel notturn tal-Milied. Fl-1896 kiteb l-kantiku *Magnificat*, xogħol li mhux komplut. Fuq diversi partituri tax-xogħlijiet tieghu hemm imniżżeż li dawn huma originali li x'aktarx li nkitbu fin-Naxxar u fl-Imdina.

Kompožituri ohra li nsibu xogħlijiet tagħhom fl-arkivju tal-knisja arċipretali ta' Haż-Żebbuġ huma G. Bonniċi, Nap. Caruana Dingli; Giovanni Farrugia, Kan. Luigi Fenech, Luigi Grech Grandolini, Felicello Leonardis, Vincenzo Mifsud, Sač. F. Piscopo, u Dr. Cesare Vassallo. Hemm ukoll xogħlijiet ta' G.[Giuseppe] Cassar, Pietro Varvaro li kien ukoll kantant b'vuċi ta' baritono, u Salvatore Scicluna li studja ma' Paolino Vassallo u kien kontemporanju ta' Gużeppi Caruana, wieħed minn dawk li uża l-istil tal-Moto Proprio.

Muzika Sekulari

Il-muzika sekulari arkivjata fil-parroċċa ta' Haż-Żebbuġ huma tnejn miktuba minn Domenico Amore u l-Professur Giuseppe Privitera. Domenico Amore li studja taħt Paolino Vassallo dderiġa bosta drabi xogħliljet fit-teatru Manoel. Il-Pezzo *Sinfonia in Fa* ma' ġgib l-ebda data meta nkitbet u mhix awtentika.

Privitera huwa rappreżentat birrimaniscenza *Oh quanti palpiti, Oh quanti aneliti* li għandhom versi ta' Giobattista Rosano. Din ir-riminiscenza nkitbet ghall-pjanu f'Dicembru 1885. Is-Sirikużan Giuseppe Privitera jibqa magħruf meta il-Hadd 25 ta' Mejju 1873, waqt il-prova ġenerali tal-opra *La vergine del castello*, x-xena hadet in-nar u tferrex mal-palk. It-teatru u l-opra tiegħi inqerdu għal kollox. It-teatru reġa nbena b'modifikazzjonijiet li hadet madwar erba snin u nofs bl-apertura sseħħ fil-11 ta' Diċembru 1877 bl-opra *Aida* ta' Verdi.

Kompożituri Barranin

Minn fost dawn ix-xogħliljet, inhareg li dan l-arkivju jigbor fih disa kompożizzjonijiet ta' kompożituri barranin li l-muzika tagħhom kienet segwita fil-knejjes tagħna. Ix-xogħliljet huma kollha sagri komposti minn Saverio Alessio, Amatucci, Luigi Bottazzo, Salvatore Cerbaraj li ġgib id-data 1889, Concone, Furio Franceschini u Giuseppe Mercanti. Xogħliljet ohra ta' whud minn dawn il-kompożituri jinsabu f'arkivji ohra mxerdin madwar Malta u Ghawdex – liema mužika turi li kienet imfittxija mid-dilettanti u l-pubbliku li għalihom l-mužika liturgika kienet ukoll sens ta' namra u divertiment!

Padroni u Kollezzjonisti

Qabel ma' din il-kollezzjoni sabet postha fil-knisja arċipretali ta' dan ir-rahal, hafna mill-partituri kieni jagħmlu parti minn

ġabriet ohra li setghu kienu wkoll għal-użu tal-kollezzjonist. Paolo Felici kellu numru kbir ta' partituri li kienu wkoll jinkludu xogħliljet ta' kompożituri ohra għal użu tiegħu għas-servizz mužikali. Persuni ohra li setghu kienu padruni jew hadu hsieb it-traskrizzjoni mužikali kienu Giovanni Caruana, Antonio Pace, is-sacerdoti Pietro Paolo Farrugia, Pasquale Vella minn Ghawdex u Lorenzo Saliba; Gregorio Balzan Magri, Michele Farrugia, Giuseppe Tonna, G. Muscat u V. Fenech. Hasra li ftit jew xejn ma nafu dwar dawn u hidmietom.

Konklużjoni

L-arkivju illum jinsab għar-riċerka kif ukoll ghall-esekuzzjoni bit-tama li titkompli titqajjem kuxjenza ta' dan il-wirt. Hija hasra li fih ma nstabux xogħliljet ta' kompożituri magħrufa fosthom Dun Michel Angelo Vella, Francesco Azopardi u Ġużeppi Caruana fost ohrajn li kienu *Maestri di Cappella* f'Haż-Żebbuġ matul is-snин. L-istess nuqqas jingħad għal xogħliljet tajba ta' kompożituri Żebbugin fosthom dik tal-familja Galea, Dun Teodoro Piscopo u Dun Giuseppe Pullicino.

Nemmen li għandha titqajjem aktar kuxjenza denja ghall-harsien ta' dan il-wirt arkivistiku. Kienet ideja tajba li ftit tas-snin ilu l-arkivju parrokjal beda jigi fumugat bil-hsieb li l-aspett amministrattiv kif ukoll dak storiku marbut mal-hajja ekklesjastika Żebbuġija jkun katalogat b'mod professjonal. Jalla li din id-dedikazzjoni ta' persuni ntizi fl-istorja ta' dan ir-rahal li kieni qed jagħmlu dan ix-xogħol titkompli fil-futur għal gid ta' dan il-patrimonju.

Hajr: Kapitlu Metropolitan tal-Katidral, Mdina, Kan. Dun Ģwann Azzopardi, Kan. Dun Michael Agius, Dun Salv. Caruana, Tony Azzopardi, Philip Micallef, Raymond Saliba, Manwel Vella, Mario V. Gauci.

© Noel D'Anastas, 2004